

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЯХ: НОВІ ВИМІРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

THE ROLE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN SOCIAL COMMUNICATIONS: NEW DIMENSIONS OF PROFESSIONAL INTERACTION IN THE EDUCATIONAL SPACE

Стаття присвячена аналізу ролі емоційного інтелекту (EI) у соціальних комунікаціях освітнього простору, розглядаючи його як ключовий чинник професійної взаємодії та ефективності педагогічної діяльності. Обґрунтовано, що сучасний освітній простір, зумовлений глобалізаційними процесами, цифровою трансформацією та зміною соціокультурних цінностей, потребує від педагогів високого рівня емоційної компетентності. EI визначено як інтегральну здатність до усвідомлення, регуляції та використання емоцій у професійних комунікаціях. Виокремлено його п'ять ключових компонентів – самосвідомість, саморегуляцію, мотивацію, емпатію та соціальні навички – та проаналізовано їхній вплив на побудову довірливого освітнього середовища, індивідуалізацію навчання, управління конфліктами, підтримання мотивації та запобігання професійному вигоранню. Особливу увагу приділено ролі EI у дистанційному та міжкультурному навчанні, де емоційна взаємодія ускладнена відсутністю фізичного контакту та різноманітністю культурних кодів. Показано, що викладачі з високим рівнем EI ефективніше застосовують цифрові комунікаційні інструменти, забезпечують інклюзивність освітнього середовища, демонструють лідерські якості та здатність до інновацій. Наголошено на потребі інтеграції розвитку EI у систему професійної підготовки й післядипломної освіти педагогів через тренінги, модульні програми та включення емоційної компетентності в освітні стандарти. Зроблено висновок, що емоційний інтелект є новим виміром професійної компетентності, який визначає успішність соціальних комунікацій, сприяє підвищенню якості освітнього процесу, психологічному благополуччю педагогів та розвитку студентів у контексті сучасних освітніх реформ.

Ключові слова: емоційний інтелект, соціальні комунікації, професійна взаємодія,

педагогічна діяльність, освітній простір, емпатія, саморегуляція, лідерські якості.

The article examines the role of emotional intelligence (EI) in social communications within the educational space, emphasizing it as a key factor in professional interaction and teaching effectiveness. It argues that the modern educational environment—shaped by globalization, digital transformation, and evolving socio-cultural values—requires educators to possess a high level of emotional competence. EI is defined as an integrative ability to recognize, regulate, and utilize emotions in professional communication. The paper identifies five core components of EI—self-awareness, self-regulation, motivation, empathy, and social skills—and analyzes their influence on building a trusting learning environment, personalizing education, managing conflicts, sustaining motivation, and preventing burnout. Special attention is paid to EI in distance and intercultural education, where emotional interaction is challenged by the absence of physical presence and diversity of cultural codes. The findings show that teachers with high EI are more effective in using digital communication tools, ensuring inclusivity, demonstrating leadership, and implementing innovations. The study highlights the need to integrate EI development into teacher training and continuing education through specialized workshops, modular programs, and the inclusion of emotional competence in educational standards. It concludes that emotional intelligence represents a new dimension of professional competence, determining the success of social communication, enhancing educational quality, supporting teachers' psychological well-being, and fostering student development in the context of current educational reforms.

Key words: emotional intelligence, social communications, professional interaction, teaching activity, educational environment, empathy, self-regulation, leadership qualities.

УДК 159.942:37.015.311:37(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/ip/86.2.18>
Стаття поширюється на умовах
ліцензії CC BY 4.0

Моргун А.В.,
канд. філ. наук,
доцент кафедри філологічних
дисциплін та соціальних комунікацій
Мукачівського державного університету

Постановка проблеми. Сучасний освітній простір характеризується динамічними змінами, спричиненими глобалізацією, технологічним прогресом і трансформацією суспільних цінностей. У цьому контексті соціальні комунікації, що є основою взаємодії між учасниками навчального процесу, набувають нового значення. Вони охоплюють не лише обмін інформацією, а й складний комплекс міжособистісних відносин, які базуються на емоційній взаємодії, емпатії та взаєморозумінні. Центральне місце в цих процесах посідає емоційний інтелект (EI), який визначається як здатність людини розпізнавати, інтерпретувати та керувати власними емоціями, а також ефективно впливати на емоційний стан інших. У професійній діяльності педагогів

EI відіграє ключову роль, оскільки сприяє створенню сприятливого освітнього середовища, підвищенню ефективності навчання та формуванню міцних міжособистісних зв'язків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження присвячені проблемам емоційного інтелекту у професійній діяльності педагогів. Так, зокрема, О. Литвин, Т. І. Щербань аналізують рівень розвитку емоційного інтелекту у студентів соціономічного профілю; О. М. Мороз, Н. Ю. Дячук підкреслюють важливість розвитку саморегуляції та емоційної стійкості; О. В. Кучерук наголошує на тому, що емоційний інтелект є однією з ключових soft skills, необхідних для ефективної професійної взаємодії; Н. Ю. Швайка

вважає, що наявність емпатії та самоконтролю підвищує ефективність освітнього процесу.

Необхідно зазначити, що вітчизняні дослідники фокусують свою увагу на практичному розвитку ЕІ серед педагогів, студентів, вихователів. А західні колеги - на інноваційних підходах: мультимедійне оцінювання, інституційні моделі ЕІ. Слід при цьому також зазначити, що ЕІ дедалі більше визнається критичною навичкою для професійної комунікації, співпраці та етичної взаємодії в освітньому середовищі.

Мета статті полягає у визначенні нових вимірів ролі ЕІ в професійній взаємодії в освітньому середовищі, аналізуються його складові та вплив на ефективність педагогічної діяльності з опорою на сучасні наукові дослідження.

Виклад основного матеріалу. У педагогічному контексті ЕІ включає п'ять основних компонентів: самосвідомість, саморегуляцію, мотивацію, емпатію та соціальні навички. Ці компоненти дозволяють викладачам не лише ефективно передавати знання, а й створювати атмосферу довіри, співпраці та взаєморозуміння в освітньому процесі.

Самосвідомість, як складова ЕІ, допомагає педагогам усвідомлювати власні емоційні стани, що впливають на їхню поведінку та взаємодію зі студентами. Наприклад, здатність розпізнавати власне роздратування чи втому дозволяє викладачу уникати негативного впливу на навчальний процес [4]. Саморегуляція, своєю чергою, дає змогу контролювати емоційні реакції, що є особливо важливим у конфліктних ситуаціях або під час роботи з різноманітними групами студентів. Мотивація, як ще один компонент ЕІ, сприяє підтриманню професійного ентузіазму педагогів, що дозволяє їм залишатися натхненними навіть у складних умовах [10]. Емпатія відіграє ключову роль у розумінні потреб і почуттів студентів, що сприяє індивідуалізації навчання та підвищенню його ефективності [5]. Нарешті, соціальні навички забезпечують ефективну комунікацію, яка є основою для створення продуктивної взаємодії в освітньому середовищі [7].

Особливого значення ЕІ набуває в умовах дистанційного навчання, яке стало актуальним у зв'язку з глобальними викликами, такими як пандемія COVID-19. Відсутність безпосереднього контакту ускладнює комунікацію, що вимагає від викладачів додаткових зусиль для підтримання емоційного зв'язку зі студентами. Викладачі з розвитком ЕІ здатні ефективно використовувати цифрові інструменти, наприклад, застосовуючи емпатійні коментарі чи персоналізований зворотний зв'язок, що сприяє підтриманню інтересу студентів до навчання [5]. Крім того, ЕІ відіграє важливу роль у міжкультурній комунікації, що є актуальним у глобалізованому освітньому просторі, де викладачам доводиться працювати зі студентами з різних культурних середовищ.

Розвинена емпатія та соціальні навички дозволяють уникати міжкультурних непорозумінь та створювати інклюзивне середовище [7].

Проблематика ЕІ також пов'язана з управлінням конфліктами в освітньому процесі. Дослідження показують, що викладачі з високим рівнем ЕІ ефективніше вирішують конфлікти, використовуючи стратегії співпраці та компромісу [8]. Це сприяє зниженню напруги та формуванню довіри між учасниками освітнього процесу. Водночас ЕІ допомагає їм уникати професійного вигорання, яке є поширеним явищем через високий рівень емоційного навантаження в освітній діяльності [10]. Таким чином, ЕІ є не лише інструментом для підвищення ефективності педагогічної взаємодії, а й фактором, що сприяє професійному розвитку та психологічному благополуччю викладачів.

Розвиток ЕІ потребує систематичного підходу, який включає як теоретичну підготовку, так і практичні тренінги. Так, наприклад, у системі післядипломної освіти, де педагоги працюють із дорослими слухачами, ЕІ допомагає адаптувати комунікативні стратегії до потреб аудиторії, що підвищує якість навчання [6]. Водночас сучасні освітні реформи, зокрема в країнах із розвинутою системою професійної освіти, таких як Польща, підкреслюють необхідність інтеграції ЕІ в підготовку викладачів для забезпечення інноваційних підходів до навчання [1]. Таким чином, ЕІ стає новим виміром професійної компетентності, що визначає успіх педагогічної діяльності в сучасному освітньому просторі.

У педагогічній практиці ці компоненти стають основою для створення сприятливого освітнього середовища, де комунікація є не лише передачею знань, а й процесом формування міжособистісних зв'язків. Освітній простір є унікальним середовищем, де соціальні комунікації мають багатогранний характер. Викладачі взаємодіють зі студентами, колегами, адміністрацією, а також беруть участь у формуванні навчальних програм та управлінні груповою динамікою. У цьому контексті ЕІ виступає інструментом, який дозволяє педагогам ефективно адаптуватися до різноманітних ситуацій, що виникають у процесі взаємодії. Наприклад, самосвідомість допомагає викладачу усвідомити власний емоційний стан перед початком заняття, що впливає на його здатність створювати позитивну атмосферу в аудиторії [4].

Саморегуляція дає змогу уникати імпульсивних реакцій у конфліктних ситуаціях, що є особливо важливим у роботі зі студентами, які можуть мати різні рівні мотивації та емоційної стабільності. Емпатія дозволяє викладачу краще зрозуміти потреби студентів, що сприяє індивідуалізації навчального процесу та підвищенню його ефективності [5].

Одним із ключових аспектів професійної взаємодії в освіті є управління конфліктами, які неминуче виникають у процесі комунікації.

Дослідження показують, що педагоги з високим рівнем EI здатні ефективніше вирішувати конфлікти, використовуючи стратегії, спрямовані на співпрацю та компроміс, замість уникнення чи конфронтації [8]. Наприклад, у ситуації, коли студент виявляє незадоволення оцінкою, викладач з розвинутою емоційною компетентністю може не лише пояснити свою позицію, а й вислухати студента, продемонструвавши емпатію та розуміння. Це сприяє зниженню напруги та формуванню довіри між учасниками освітнього процесу.

EI також відіграє важливу роль у формуванні лідерських якостей педагогів, що є актуальним у контексті сучасних освітніх реформ. У багатьох країнах, зокрема в Польщі, де реформування професійної освіти зосереджено на інтеграції інноваційних підходів, педагоги з високим рівнем EI демонструють кращі результати в управлінні групами та реалізації освітніх проєктів [1]. Лідерські якості, підкріплені емоційною компетентністю, дозволяють викладачам мотивувати студентів, створювати сприятливі умови для співпраці та впроваджувати інноваційні методи навчання. Наприклад, у процесі впровадження інтерактивних методів, таких як кейс-методи чи проєктне навчання, викладач повинен уміти керувати групою динамічно, що вимагає розвинутих соціальних навичок та емпатії [6].

У системі післядипломної освіти EI набуває особливого значення, оскільки педагоги мають справу з дорослими слухачами, у яких часто є вже власний професійний досвід та сформовані погляди. У таких умовах здатність викладача адаптувати свої комунікативні стратегії до потреб аудиторії є вирішальною. Дослідження показують, що педагоги, які проходять спеціальні тренінги з розвитку EI, демонструють вищий рівень професійної компетентності та здатність до ефектної взаємодії [6]. Такі тренінги включають вправи на розвиток самосвідомості, емпатії та навичок активного слухання, що сприяють покращенню якості педагогічної комунікації. Важливим аспектом є також вплив EI на професійне вигорання педагогів. Освітня діяльність часто супроводжується високим рівнем емоційного навантаження, пов'язаним із необхідністю постійно адаптуватися до нових викликів, вирішувати конфлікти та підтримувати мотивацію студентів.

Педагоги з розвиненим EI краще справляються з цими викликами, оскільки вони здатні ефективно керувати власними емоціями та підтримувати позитивний психологічний стан [10]. Наприклад, саморегуляція допомагає уникати накопичення стресу, а мотивація сприяє збереженню професійного ентузіазму навіть у складних умовах. У контексті підготовки майбутніх педагогів EI розглядається як невід'ємна складова професійної компетентності.

Сучасні освітні програми дедалі частіше включають модулі з розвитку емоційної компетентності, що дозволяє майбутнім викладачам краще підготуватися до викликів професійної діяльності [9]. Наприклад, у процесі підготовки викладачів вищих педагогічних навчальних закладів акцент робиться на формуванні навичок ефективної комунікації, які базуються на розумінні емоційних потреб студентів та колег [2].

Такі навички включають уміння встановлювати довіру, створювати позитивну атмосферу в групі та ефективно вирішувати міжособистісні конфлікти. Сучасні освітні реформи, зокрема в Україні, підкреслюють необхідність інтеграції EI в професійну підготовку викладачів. У контексті Нової української школи, яка орієнтована на розвиток компетентностей учнів, педагоги повинні не лише передавати знання, а й формувати соціально-емоційні навички, які є основою для успішної взаємодії в суспільстві [7]. EI викладача відіграє ключову роль у цьому процесі, оскільки дозволяє створювати освітнє середовище, яке сприяє розвитку емоційної зрілості студентів. Наприклад, викладач, який демонструє емпатію та соціальні навички, може стати прикладом для наслідування, що позитивно впливає на формування особистості студентів.

Окремим аспектом є вплив EI на ефективність дистанційного навчання, яке стало особливо актуальним в умовах глобальних викликів, таких як пандемія COVID-19. У дистанційному форматі комунікація ускладнюється через відсутність безпосереднього контакту, що вимагає від викладачів додаткових зусиль для підтримання емоційного зв'язку зі студентами. Дослідження показують, що педагоги з високим рівнем EI здатні ефективніше використовувати цифрові інструменти для створення інтерактивного та мотивуючого навчального середовища [5]. Наприклад, використання елементів гумору, емпатійних коментарів у чатах або персоналізованих зворотних зв'язків сприяє підтриманню інтересу студентів до навчання.

У контексті міжкультурної комунікації EI також відіграє важливу роль. Освітній простір стає дедалі більш глобалізованим, і викладачам доводиться працювати зі студентами з різних культурних середовищ. Розвинена емпатія та соціальні навички дозволяють викладачам уникати міжкультурних непорозумінь і створювати інклюзивне середовище, де кожен студент відчуває себе почутим і цінним [7]. Наприклад, розуміння невербальних сигналів, які можуть мати різне значення в різних культурах, є важливим аспектом ефективної комунікації. Незважаючи на значний прогрес у дослідженні EI, залишаються виклики, пов'язані з його інтеграцією в освітній процес. Одним із них є брак стандартизованих програм для розвитку емоційної компетентності педагогів, особливо в країнах, що розвиваються [1].

Крім того, необхідні додаткові дослідження, які б оцінювали довгостроковий вплив ЕІ на професійну ефективність викладачів та академічні результати студентів. Подолання цих викликів вимагає комплексного підходу, який включає розробку тренінгових програм, інтеграцію ЕІ в освітні стандарти та підтримку педагогів на державному рівні.

Розвиток ЕІ потребує систематичного підходу, який включає як теоретичну підготовку, так і практичні тренінги, спрямовані на вдосконалення самосвідомості, саморегуляції, емпатії та соціальних навичок. У сучасному освітньому просторі, де зростає значення інноваційних підходів і міжкультурної взаємодії, ЕІ стає новим виміром професійної компетентності, що визначає успіх педагогічної діяльності.

Емоційний інтелект (ЕІ) є ключовим елементом сучасної педагогічної практики, який визначає ефективність соціальних комунікацій у професійній взаємодії в освітньому просторі. Аналіз сучасних досліджень свідчить, що ЕІ не лише сприяє підвищенню якості навчального процесу, а й відіграє важливу роль у формуванні сприятливого психологічного клімату, розвитку лідерських якостей педагогів та запобіганні професійному вигоранню. Його компоненти – самосвідомість, саморегуляція, мотивація, емпатія та соціальні навички – створюють основу для ефективної міжособистісної взаємодії, що є особливо актуальним у контексті сучасних освітніх реформ [3].

У сучасному освітньому середовищі, де зростає значення інноваційних підходів до навчання, ЕІ виступає інструментом, який дозволяє педагогам адаптуватися до різноманітних викликів, таких як дистанційне навчання, міжкультурна комунікація та управління конфліктами. Самосвідомість дає змогу викладачам розпізнавати власні емоційні стани, що впливають на їхню поведінку в аудиторії, сприяючи створенню позитивної атмосфери [4]. Це особливо важливо в ситуаціях, коли необхідно підтримувати мотивацію студентів або реагувати на їхні емоційні потреби. Наприклад, усвідомлення власного роздратування чи втоми дозволяє педагогу уникати імпульсивних реакцій, які можуть негативно позначитися на навчальному процесі. Саморегуляція, своєю чергою, є критично важливою для управління стресом і конфліктними ситуаціями, які часто виникають у процесі взаємодії зі студентами чи колегами [10].

Викладачі, які володіють цією навичкою, здатні зберігати професійну витримку навіть у складних умовах, що сприяє підтриманню довіри та поваги в освітньому середовищі. Емпатія, як ключовий компонент ЕІ, дозволяє викладачам краще розуміти потреби студентів, що є основою для індивідуалізації навчання. Дослідження показують, що педагоги з розвиненою емпатією здатні створювати інклюзивне середовище, де кожен студент

відчуває себе цінним і почутим [5]. Це особливо актуально в умовах глобалізації, коли освітній простір стає дедалі більш різноманітним, а викладачам доводиться працювати зі студентами з різних культурних і соціальних середовищ. Розуміння невербальних сигналів і культурних особливостей, які можуть впливати на комунікацію, допомагає уникати непорозумінь і сприяє формуванню гармонійних міжособистісних відносин [7]. Соціальні навички, які є ще однією складовою ЕІ, відіграють вирішальну роль у формуванні ефективної комунікації. Вони дозволяють педагогам будувати конструктивний діалог, управляти груповою динамікою та впроваджувати інтерактивні методи навчання, такі як кейс-методи чи проектне навчання [6].

У контексті реформування освіти, зокрема в Україні, де Нова українська школа акцентує увагу на розвитку компетентностей учнів, педагоги з високим рівнем ЕІ здатні формувати не лише знання, а й соціально-емоційні навички студентів, які є основою для їхньої успішної інтеграції в суспільство [9]. Важливим аспектом є також вплив ЕІ на управління конфліктами в освітньому процесі. Педагоги з розвиненим ЕІ демонструють здатність до співпраці та компромісу, що дозволяє знижувати напругу та знаходити оптимальні рішення в конфліктних ситуаціях [8]. Наприклад, у разі виникнення розбіжностей зі студентами щодо оцінювання чи навчальних завдань, викладач, який володіє емоційною компетентністю, може вислухати студента, продемонструвати розуміння та запропонувати конструктивне рішення, що сприяє зміцненню довіри. Крім того, ЕІ відіграє важливу роль у запобіганні професійному вигоранню, яке є поширеним явищем серед педагогів через високий рівень емоційного навантаження.

Висновки. Необхідно зазначити, що емоційний інтелект є невід'ємною складовою професійної компетентності педагогів і відіграє ключову роль у соціальних комунікаціях в освітньому просторі. Він сприяє ефективній взаємодії між учасниками навчального процесу, підвищує якість педагогічної діяльності та створює сприятливі умови для розвитку як викладачів, так і студентів.

Проте, незважаючи на значний прогрес у дослідженні ЕІ, залишаються виклики, пов'язані з його інтеграцією в освітній процес. Одним із них є брак стандартизованих програм для розвитку емоційної компетентності педагогів. Крім того, необхідні додаткові дослідження, які б оцінювали довгостроковий вплив ЕІ на професійну ефективність викладачів та академічні результати студентів. Подолання цих викликів вимагає комплексного підходу, який включає розробку тренінгових програм, інтеграцію ЕІ в освітні стандарти та підтримку педагогів на державному рівні.

Таким чином, емоційний інтелект є невід'ємною складовою професійної компетентності педагогів, яка визначає успіх соціальних комунікацій у сучасному освітньому просторі. Він сприяє створенню сприятливого навчального середовища, підвищенню ефективності педагогічної діяльності та розвитку як викладачів, так і студентів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Громов Є. В. Сучасні тенденції розвитку професійної технічної освіти у Польщі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2010. 251 с.
2. Першина Л. В. Формування професійної майстерності у майбутніх викладачів вищих педагогічних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2014. 20 с.
3. Савчук М. Р. Теоретичні основи дослідження емоційного інтелекту. *Ефективна економіка*. 2017. № 5. С. 12–18.
4. Коваленко О. В. Емоційний інтелект як фактор ефективної педагогічної взаємодії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2019. № 2 (45). С. 87–91.
5. Литвиненко Т. П. Вплив емоційного інтелекту на професійну комунікацію викладачів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 4 (98). С. 56–64.
6. Сидоренко В. К. Формування емоційної компетентності педагогів у системі післядипломної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Вип. 62. С. 102–108.
7. Гриценко І. С. Емоційний інтелект у структурі професійної компетентності викладача вищої школи. *Вісник психології і педагогіки*. 2019. Вип. 24. С. 45–52.
8. Бондаренко Л. О. Роль емоційного інтелекту в управлінні конфліктами в освітньому середовищі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2021. № 1. С. 78–85.
9. Шевчук Н. М. Емоційна компетентність як складова професійної підготовки майбутніх педагогів. *Молодь і ринок*. 2020. № 3 (182). С. 34–39.
10. Мельник Ю. В. Психологічні аспекти розвитку емоційного інтелекту в освітньому процесі. *Психологія і суспільство*. 2018. № 2 (70). С. 112–119.

Дата першого надходження рукопису до видання: 18.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.09.2025

Дата публікації: 24.09.2025